

OSMANLI VAKIF HUKUKUNDA
MUKÂTAA

Muhammed Emin Durmuş

Muhammed Emin Durmuş, *Osmanlı Vakıf Hukukunda Mukâtaa*

Editör: Hamdi Çilingir

Yayına Hazırlayan: Mehmet İlkay Çiftci

Musahhah: Ebru Ünver

Tasarım: Seyfullah Bayram

Kapak Görseli: Kapak sayfasındaki varak, İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı ve İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) iş birliğiyle hazırlanan İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 12 Numaralı Sicil'de yer almaktadır. İlgili varakta mütevellî tayini, miras, alacak davası, sulhla ilgili belgeler bulunduğu gibi mukâtaalı mülklerin satımıyla ilgili de belgeler bulunmaktadır.

Baskı: Sarıyıldız Ofset – Sertifika No.: 23593

İvedik Ağaç İşleri San. Sit.

1354. Cad. 1358. Sok. No.: 31 Ostim / Ankara

1. Baskı: İstanbul, 2021

ISBN: 978-625-7015-78-3 | EISBN 978-625-7015-79-0

© İktisat Yayınları, 2021

Bütün yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

İktisat Yayınları

Aziz Mahmut Hüdayi Mh., Türbekapı Sk. No:13, 34672 Üsküdar/İstanbul

Tel: +90 (216) 532 63 70

www.iktisatyayinlari.com

İktisat Yayınları Nobel Akademik Yayıncılık ve
İslam İktisadı Araştırma Merkezinin ortak markasıdır.

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Durmuş, Muhammed Emin

Osmanlı Vakıf Hukukunda Mukâtaa

1. Baskı, x + 320 s., 13.5 x 21 cm

Kaynakça ve dizin var.

ISBN: 978-625-7015-78-3 | EISBN 978-625-7015-79-0

1. Osmanlı 2. Vakıf 3. Mukâtaa

OSMANLI VAKIF HUKUKUNDA MUKÂTAA

Muhammed Emin Durmuş

iktisat
yayınları

İktisat Tarihi Dizisi

Bu dizide, iktisat tarihi ile iktisadı tarihsel bir bakış açısından ele alan eserlere yer verilmektedir. Dizide finans, emek, sanayi, tarım, kurum tarihi, mekansal iktisadi tarih, ülke iktisadi tarihleri, ekonomik sistemlerin tarihi de dahil olmak üzere geniş bir yelpazede kitaplar yer almaktadır.

Dizide Yayınlanan Diğer Kitaplar

Abdul Azim Islahi, *Müslümanların İktisadi Düşünce ve Analize Katkıları*

Abdul Azim Islahi, *İslam İktisat Düşüncesi ve Kurumları* (16. Yüzyıl)

Abdul Azim Islahi, *İslam İktisat Düşüncesinin Değişimi* (18. Yüzyıl)

Abdul Azim Islahi, *İslam İktisat Düşüncesinin Olgunlaşması* (17. Yüzyıl)

Abdul Azim Islahi, *Müslüman Arap Yazarların İktisat Düşünceleri* (19. Yüzyıl)

Abdul Azim Islahi, *Muhammed Hamidullah: İslam İktisadında Öncü Bir İsim*

Ahmed el-Ashker, Rodney Wilson, *İslam İktisadının Kısa Tarihi*

Miraç Çeven, *Doğu'da ve Batı'da Loncalar*

Serdar Serdaroğlu, *Osmanlı Devlet'inde İlk Banka: Dersaadet Bankası, Tüccarlar ve İş Ağları*

Kader Akdağ Sarı, *İktidar, Mücadele ve Kent Ekonomisi: Payitahtlık Sonrası İstanbul Ekonomisi* (1923-39)

Haci Sarı, *Osmanlı Modernleşme Sürecinde Emek Düşüncesi: 1862-1922 Arası Osmanlı Süreli Yayınları*

Muhammed Emin Durmuş

İlk ve orta öğrenimini İstanbul/Üsküdar'da tamamladı. 2009 yılında Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesinden, 2014 yılında ise Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2015 yılı Şubat ayında Sakarya Üniversitesi İslam Ekonomisi ve Finansı Uygulama ve Araştırma Merkezine (İSEFAM) araştırma görevlisi olarak atandı. Sakarya Üniversitesi İslam Ekonomisi ve Finansı Bölümünün yüksek lisans programını 2016 yılında, doktora programını ise 2020 yılında tamamladı. Hâlen Sakarya Üniversitesi İSEFAM bünyesinde araştırma görevlisi olan Durmuş; Osmanlı vakıf hukuku, muâmelât fıkhi, İslam ekonomisi ve finansı alanlarında akademik çalışmalarını sürdürmektedir.

İçindekiler

Önsöz	ix
Giriş	1
1. Mukâtaanın Tarihi Seyri	9
2. Mukâtaa Akdi	93
3. Mukâtaa Akdinin Hukuki Sonuçları	131
Sonuç	217
Notlar	229
Kaynakça	293
Dizin	303

Önsöz

Osmanlı uleması tarafından geliştirilen ve vakıf mülklerin kiralınması husunda özellikle 18. yüzyılın başından itibaren çok yaygın bir şekilde kullanılmış olan icâreteyn uygulaması hakkında Süleyman Kaya tarafından *Osmanlı Hukukunda İcâreteyn* adlı müstakil bir kitap yazılmıştır. Ancak bu uygulamanın ilk şekli denebilecek olan mukâtaa akdi hakkında literatürde Kaya'nın çalışmasında yer alan bir başlık hariç birincil kaynaklardan hareketle bu meseleye dair yapılan herhangi bir çalışma tespit edilememiştir. Mukâtaa; vakıf arsanın, üzerine hakk-ı karâr (bulunma hakkı) şartı ve mülkiyeti şahsına ait olmak kaydıyla bina yapmak veya ağaç dikmek isteyen kimseye kiralınması anlamına gelmektedir. İcâreteyn öncesinde yüzyıllar boyunca vakıf arsaların kiralınması hususunda kullanılan böyle önemli bir akdin enine boyuna çalışılmamış olması dikkatimi cezbetti ve bu meseleyi çalışmaya karar verdim. Böylece birincil kaynaklardan hareketle mukâtaa akdinin tanımı, hukuki esasları, şartları, uygulanma usulleri ve konuya dair meri (yürürlükte olan) hukuk hakkında derli toplu bir malumat ortaya koyarak Osmanlı vakıf hukukunda vakıf mülklerin kiralınması hususundaki önemli bir boşluğun doldurulmasını hedefledim.

Çalışmada 16. ve 17. yüzyıla ait birincil kaynakların kullanımına özen gösterildi. Bu bağlamda ilk olarak bu döneme ait fetva

mecmuaları tespit edilerek Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesinden temin edildi. Yazma eserlere kolay bir şekilde ulaşmamızı sağlayan Yazma Eserler Kütüphanesine müteşekkirim. Ancak bu eserlerin hemen hepsinin yazma hâlinde bulunması ve mukâtaa ile ilgili fetvalara müstakil bir başlık altında değil de başta vakıf ve kira olmak üzere satım, rehin ve hibe bölümleri altında yer verilmiş olması sebebiyle konuyla ilgili fetvaların tespit edilmesi uzun zaman aldı. Konuyla ilgili şer‘iyye sicil belgelerinde tarama yapmak ise daha kolay oldu. Bu noktada Mehmet Akit Aydın başkanlığında uzman bir ekip tarafından hazırlanan ve 2012 yılında 40 cilt, 2019 yılında 60 cilt olmak üzere toplamda 100 cilt olarak İSAM tarafından basılan ve www.kadisicilleri.org adresinde elektronik olarak erişime açılan şer‘iyye sicilleri işimi çok kolaylaştırdı. Böyle önemli bir çalışmanın gerçekleşmesinde emeği olan herkese teşekkürlerimi arz ederim.

Elinizdeki bu çalışma esas itibariyle 2020 yılında tamamlanan “Osmanlı Vakıf Hukukunda Mukâtaa” başlıklı doktora tezimin kitap olarak yeniden düzenlenmesi suretiyle meydana gelmiştir. Çalışmamı nihayete erdirene kadar kıymetli katkılarını benimle paylaşan ve akademik hayatım boyunca desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Süleyman KAYA’ya müteşekkirim. Yine tez jüri üyeleri olarak bu çalışmaya katkıda bulunan Prof. Dr. Arif BİLGİN, Prof. Dr. Ömer KARAOĞLU, Doç. Dr. Kenan GÖÇER ve Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Zahit ATÇIL’a teşekkür ederim. Çalışmamı baştan sona okuyup önemli katkılarda bulunan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Hamdi ÇİLİNGİR’e de minnettarım. Son olarak bu günlere ulaşmamda emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim fedakâr anneme ve babama, bu çalışmanın sıkıntılarını benimle paylaşan değerli eşime şükranlarımı sunarım.

Muhammed Emin DURMUŞ
Sakarya, 2021

Giriş

İslam medeniyetinden bugüne miras kalan vakıf kurumunun geçmiş dönemlerdeki uygulamalarının en iyi şekilde bilinmesi, günümüz vakıflarının bu tecrübeden yararlanması için elzemdir. Zira vakıf medeniyeti olarak adlandırılan Osmanlı devleti, pek çok sosyokültürel faaliyeti vakıflar eliyle icra etmiş ve bu vakıflar yüzyıllar boyunca toplumsal hayata iç içe olup toplumu şekillendirmişlerdir. Toplumsal hayata yön vermiş olan vakıflar hizmetlerini devam ettirmek için birtakım gelirlere ihtiyaç duymuşlar ve çeşitli gelir kaynaklarıyla ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Şüphesiz ki bu gelir kaynaklarından biri de gayrimenkullerdir. Bu kitapta, vakıf akarların kiraya verilme usullerinden biri olan mukâtaa yöntemi ilk defa mütakil ve geniş kapsamlı olarak ele alınmaktadır.

Mukâtaa kavramı, Osmanlı hukukunda birden fazla anlamda kullanılmıştır. Hatta mukâtaa, vakıf mülklerin kiraya verilmesi anlamında kullanıldığında bile farklı hukuki sonuçlar doğuran akitleri ifade etmektedir. Ancak bu çalışmanın konusu olan mukâtaa, vakıf arsanın, üzerine karâr hakkı şartı ve mülkiyeti şahsına ait olmak kaydıyla bina yapmak veya ağaç dikmek isteyen kimseye kiralanması anlamına gelmektedir. Kişi, bu akit

neticesinde kiraladığı vakıf arsa üzerine mülkü olmak üzere inşa ettiği binada veya diktiği ağaçlarda ömür boyu dilediği gibi tasarrufta bulunma hakkına sahip olur. Vefat ettiğinde ise mirasçılara kalır. Bu akit sonucu vakfa ödenen yıllık kira bedeline mukâtaanın yanı sıra *icâre-i zemîn* veya *mukâtaa-i zemîn* de denilmektedir. Bu şekilde kiraya verilen vakıf arsalar ise *mukâtaalı vakıf* denmektedir. Osmanlı uygulamasında bu akit için mukâtaa kavramı kullanılırken fıkıh kitaplarında *hukr*, *hikr*, *haker*, *ihkâr*, *tahkîr*, *ihtikâr*, *istihkâr* gibi kavramlar kullanılmaktadır. Buna ilaveten fıkıh kitaplarında *hikr* yapan kişi için *muhtekir* veya *mustehkir* kavramlarının da kullanıldığı görülmektedir.

Fıkıh kitaplarında hikr, Osmanlı Dönemi'nde ise mukâtaa olarak adlandırılan uygulamanın temelleri Osmanlı'dan öncesine dayanır. Bir başka ifadeyle mukâtaa, Osmanlı Dönemi'nden önce ortaya çıkan ancak Osmanlılar tarafından birtakım düzenlemeler yapıp daha da geliştirilen uzun süreli bir kira çeşididir. Nitekim hikre dair ilk ifadeler Hassâf (v. 261/875) gibi ilk dönem Hanefî fakihleri tarafından kullanıldığı gibi Kadîhân (v. 592/1196), Burhaneddin Buhârî (v. 616/1219), Zahidî (v. 658/1260) gibi Osmanlı öncesi fakihler tarafından da kullanılmıştır. Aslında bu ifadeler kiracılar tarafından vakıf arsalarda ihdâs edilen mülklerin kira müddeti bittiğinde mahiyetinin ne olacağına dairdir. Hanefîlere göre bir kişi kiraladığı vakıf arsa üzerine bina inşa etse veya ağaç dikse akdin süresi bitince arsayı teslim aldığı gibi boş bir şekilde teslim etmesi gerekir. Ancak yukarıda zikredilen fakihlere (özellikle Hassâf ve Zahidî'ye yapılan) atıfla mukâtaa/hikr ile kiraya verilmiş vakıf arsaların bu hükümden istisna edildiği ve kiracının binasını arsa üzerinde tutma hakkı olduğu anlaşılmaktadır. Hanefî fakihlerinden Remlî'ye (v. 1081/1671) göre bu istisnanın sebebi bu durumun her iki taraf için zararın giderilmesi bakımından daha elverişli olmasıdır. Bundan dolayı ecr-i misil (rayiç kira) kiranın ödenmesinin devamlılığını temin

etmek suretiyle vakfın menfaatini gözetmek ve binanın yıkılması durumunda sahibinin göreceği zararı engellemek için bu görüşün tercih edildiği anlaşılmaktadır.

Peki, mukâtaa uygulamasına niçin ihtiyaç duyulmuştur? Böyle bir uygulamanın ortaya çıkmasında hangi hususlar etkili olmuştur? Bu sorulara kısaca şöyle cevap verebiliriz: Vakıf mülklerin yangın ve deprem gibi doğal afetler veya zamanla eskimeleri sebebiyle harap olması sonrasında vakıfların karşılaştıkları problemlerin başında harap olan bu mülklerin yeniden inşa edilebilmesi için kaynak bulma meselesi geliyordu. Bu mülklerin vakıfların önemli gelir kaynaklarından birini oluşturmaları sebebiyle yeniden inşa edilmeleri vakıfların hizmetlerini sürdürebilmeleri için büyük önem arz ediyordu. Bu problemi çözebilmek için mütevellilerin önlerinde karz-ı hasen bulma, muamele-i şer'iyeye ile borç alma veya çalışanların maaşlarını keserek vakfın tamir ihtiyacını giderme (rakabe etme) gibi yöntemler bulunmakla beraber bu yöntemler ihtiyacı karşılama noktasında yetersiz kalıyordu. Bunlara ilaveten harap olmuş vakıf binaları veya boş kalan vakıf arsaları yaptığı masrafi kira bedelinden düşmek suretiyle icâre-i vâhide (tek bir bedelle yapılan kira akdi) ile kiralamaya kimsenin talip olmaması durumunda vakıflar gelirlerinin bir kısmından mahrum kalıyordu. Bütün bu hususlar ulemayı bir çözüm arayışına sevketmiştir. İşte bu noktada hem atıl kalan vakıf arsaların imarı hem de vakıflara düzenli bir gelir temini için ulemanın, müteveli gibi vakıfla alakadar olan kişilerin de katkısıyla vakıflar açısından bazı dezantajları olsa da kiracılar için cezbedici bir yöntem olan mukâtaa uygulamasını geliştirdiğini söylemek mümkündür.

Henüz icâreteyn uygulamasının geliştirilmediği dönemde yeterli bütçeleri olmaması sebebiyle vakıfların yangınlar ve depremler neticesinde hasar gören veya yıkılan mülklerini tamir veya inşa etmek için kiracılar açısından daha avantajlı olan mukâtaa

yöntemine zorunlu olarak başvurdukları görülmektedir. İcâreteynin ortaya çıkışından sonra mütevellilerin harap olan vakıf mülkleri mukâtaaya nazaran vakıf için daha avantajlı bir yöntem olan icâreteyn ile kiraya vermeye çaba gösterdikleri, icâreteynle kiralamaya kimsenin talip olmaması durumunda ise mukâtaa ile kiraya verdikleri anlaşılmaktadır. Dolayısıyla icâreteynin ortaya çıkmasıyla mukâtaa uygulamasının tamamıyla ortadan kalkmadığını, azalarak da olsa devam ettiğini söylemek mümkündür. İcâreteynin en yaygın olarak kullanıldığı 18. yüzyılda dahi vakıf arazilerin mukâtaa ile kiraya verildiğine dair şer'îyye sicillerinde pek çok belge tespit edilmiş olması bunu destekler mahiyettedir.

Bütün bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere her ne kadar Hanefî fakihler vakıf mülklerin uzun süreyle kiraya verilmesini (icâre-i tavile) meşru görmese de ihtiyaç ve zaruret neticesinde bu tür uygulamalara cevaz vermiştir.

Bu çalışmada mukâtaa akdinin, 16. ve 17. yüzyıllardaki tarihi seyri ortaya konmaya çalışıldı. Çalışmanın zaman aralığının uzun bir dönemi kapsaması mukâtaa ile ilgili her şeyi kuşatacağı anlamına gelmemektedir. Ancak büyük ölçüde mukâtaa akdinin tanımı, tarihi seyri, mahiyeti, şartları, uygulaması, akdin taraflara sağladığı haklar, hukuki prensipleri ve bu uygulamaya dair merî hukukun ortaya konması amaçlandı.

Çalışmanın en temel kaynağı fetva mecmualarıdır. Zira çalışmada 16.- 17. yüzyıl arasında yaşamış olan şeyhülislam ve diğer müftilere ait fetvaların yer aldığı 30'dan fazla fetva mecmuası incelenmiştir. Bu mecmuaların büyük çoğunlunu doğrudan şeyhülislam veya diğer müftilerin verdikleri fetvaların yer aldığı asli fetva mecmuaları oluşturken bir kısmını da klasik Hanefî literatürden derlenmiş meselelerin nakledildiği menkûl fetva mecmuaları oluşturmaktadır. Asli fetva mecmualarının da bir kısmını sadece bir şeyhülislam veya bir müftîye ait fetvaların

yer aldığı müstakil mecmualar diğer kısmını ise çeşitli kişilere ait fetvaların yer aldığı derleme mecmualar oluşturmaktadır. Bu da aynı şeyhülislam veya müftiye ait fetvaların farklı eserlere atıfla verilmesine yol açmıştır. Çalışmada kullanılan derleme fetva mecmualarından bir kısmı 16. ve 17. yüzyılda yazılmışken bir kısmı ise daha sonraki dönemlerde yazılmıştır. Örneğin çalışmada çokça atıf yapılan *Mecmûatü'l-fetâvâ* adlı derleme 1656 yılında vefat eden Boyabâdi Sağır Mehmed Efendi tarafından yazılmışken, *Câmiu'l-icâreteyn* adlı derleme eser 1858 yılında vefat etmiş olan Meşrebzâde Mehmed Arif Efendi tarafından yazılmıştır. Derleme mecmualarda yer alan fetvaların akabinde genellikle fetvanın kime ait olduğu yazmaktadır. Ancak bazı fetvaların akabinde böyle bir açıklama yer almamaktadır. Böyle durumlarda ilgili fetvanın kime ait olduğu zikredilmeksizin fetvanın yer aldığı eser kaynak olarak gösterilmiştir.

Çalışmanın ikinci önemli kaynağı ise şer'îyye sicilleridir. İlgili döneme ait mukâtaa uygulamasının ortaya konulabilmesi için bu sicillerden yararlanması elzemdir. Bu sebeple çalışmada İSAM, İBB Kültür AŞ. ve Medipol Üniversitesi ortaklığıyla neşre hazırlanan 16. ve 17. yüzyıllara ait 40'tan fazla sicil defterinden yararlanılmıştır. Şer'îyye sicillerinde yer alan belgelerde çoğu zaman olayın ayrıntısından bahsedilmemekte doğrudan yapılan işlemin sonucuna dair bilgi verilmektedir. Fetvalarda ise asıl sorulmak istenen mesele soruluncaya kadar çeşitli hususlardan bahsedilmekte bu da cevabı olumlu veya olumsuz yapan unsur veya unsunların ne olduğunun anlaşılmasını güçleştirmektedir. Ancak bu çalışmada her bir mesele ele alınırken imkânlar ölçüsünde hem konuyla ilgili fetvalara hem de belgere yer vermeye çalışılması meselenin bir bakıma sağlamlasının yapılmasına olanak sağlamış bu da zikredilen sorunun bir nebze de olsa ortadan kaldırılmasına yol açmıştır.

Çalışmanın “Mukâtaanın Tarihi Seyri” adlı başlığını taşıyan birinci bölümde ilk olarak mukâtaanın bir çeşit uzun süreli kira akdi olması dolayısıyla icâre akdinden bahsedilmiş akabinde de mukâtaaya zemin hazırlayan birtakım uygulamalar ve mukâtaanın kendisine zemin hazırladığı icâreteyn akdi kısaca ele alınmıştır. Mukâtaanın farklı türleri ayrı başlıklar altında incelendikten sonra çalışmanın konusu olan mukâtaa akdi Haneî fıkhî kitapları ve fetvalardan hareketle ortaya konmuştur. Son olarak ise mukâtaa akdinin meşruiyeti meselesine değinilmiştir. İkinci bölümde, mukâtaa akdinin tarafları, akdin konusu, akdin bedelleri, mukâtaanın farklı yapılış şekilleri ve şartlarına yer verilmiştir. Son bölümde ise mukâtaa akdinin hukukî sonuçları ve taraflara sağladıkları haklar, mütevellinin hakları, mutasarrıfın hakları ve bina/eşcâr mütevellisinin hakları olmak üzere üç ana başlık altında ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Ekler bölümünde ise çalışmada kullanılan fetva mecmualarından mukâtaa ile ilgili tespit edilebilen fetvaların konulara göre ve kronolojik olarak tasnif edildiği bir tabloya buna ilaveten yine çalışmada kullanılan şer‘iyye sicil belgelerinin konulara göre ve kronolojik olarak tasnif edildiği bir tabloya yer verilmiştir. Buna göre EK-1’deki tabloda, 16. ve 17. yüzyıllarda yaşamış olan 28 farklı şeyhülislam, müftî veya fetva eminine ait toplamda 812 adet fetva bulunmaktadır. Bu kişilerden Feyzullah Efendi’nin ölüm tarihi 1703, Mentêşzâde Abdurrahim Efendi’nin ölüm tarihi ise 1716’dır. Feyzullah Efendi’nin ölüm tarihi 18. yüzyılın hemen başı olduğu için çalışmada fetvalarından yararlanılmıştır. Abdurrahim Efendi’nin ölüm tarihi biraz daha geç olsa da mecmuasında konuyla ilgili çok fazla fetva yer alması, fetvaların alt konu başlıklarına ayrılmış olması ve önceki dönemlerdeki şeyhülislamlara ait bazı fetvaların, fetvanın kime ait olduğu zikredilmeden aynen mecmuada yer alması sebebiyle çalışmada Abdurrahim Efendi’nin fetvalarına da yer verilmiştir. Tablonun

ilk sütununda kronolojik olarak bu devirde yaşamış olan şeyhülislam, müftî veya fetva emînlerinin adları, ikinci sütunda ölüm tarihleri, üçüncü sütunda ise bu kişilerden her birinin mukâtaa konusundaki tespit edilebilen toplam fetva sayısı yer almaktadır. Sonraki sütunlarda ise bu fetvaların konulara göre dağılımına yer verilmiştir. Böylece kronolojik sıraya göre her konuda kimin ne kadar fetvasının olduğu, kimin hangi konuda daha fazla fetva verdiği ve fetvaların hangi konularda yoğunlaştığı ortaya çıkmıştır.

Fetva mecmualarında mukâtaa ile ilgili fetvalar genellikle vakıf ve icâre bablarında her hangi bir konu tasnifi yapılmadan yer almaktadır. Dolayısıyla mukâtaayla ilgili fetvalar tarafımızca tespit edilmiş ve konulara göre tasnif edilmiştir. Fetvalar genelde çeşitli unsurlardan meydana gelmekte yani bir fetva içerisinde konuyla ilgili asıl sorulmak istenen hususa ilaveten birden fazla hususa değinilmektedir. Bu durum fetvaların tasnif edilmesini zorlaştırır da fetva hangi konu ile daha çok alakalı görülmüş ise tabloda o konu başlığı altına kaydedilmiştir. Yani her ne kadar bir fetvada birden fazla meseleye değinilmiş olsa da tabloda ilgili fetva sadece bir başlık altına kaydedilmiştir. Ancak bu durum ilgili fetvada zikredilen tali hususlara çalışmada hiç değinilmediği anlamına gelmemektedir. Zira tek başlık altında kaydedilmiş olsa da aynı fetva birden fazla meselede kullanılmıştır. Örneğin Minkarizâde Yahya Efendi'ye (v. 1088/1677) ait bir fetvada kişinin mukâtaalı vakıf yer üzerindeki mülklerini vakfetmiş olsa da teslim ve tescil gerçekleşmemişse bu vakıftan vazgeçip (rucû') ilgili mülkleri satabileceği ifade edilir. Bu fetva tabloda mukâtaalı mülkün vakfedilmesi başlığı altına kaydedilmiş olsa da fetva hem mutasarrıfın mukâtaalı mülkünü vakfetme hem de satma hakkına dair malumat içerdiği için her iki meselede de bu fetvadan yararlanılmıştır. Her hangi bir konu başlığıyla doğrudan alakalı

olmayan ancak metin içinde yeri geldiğinde kısaca zikredilen fetvalar ise diğer başlığı altına kaydedilmiştir.

EK-1'deki tablo için zikredilen hususların pek çoğu şer'iyye sicillerindeki belgeler için hazırlanan EK-2'deki tablo için de geçerlidir. Bununla beraber fetvalarda konuyla ilgili daha fazla meseleye değinilmiş olması buna karşın şer'iyye sicillerindeki belgelerin daha sınırlı konulara işaret etmesi sebebiyle EK-2'deki konu başlıklarının yer aldığı sütun sayısı EK-1'e nazaran daha azdır. EK-2'deki tabloda da ilk sütunda kronolojik sıraya göre 16. ve 17. yüzyıllara ait olup içinde mukâtaa ile ilgili belge tespit edilebilen defterlerin adlarına, ikinci sütunda ilgili defterlerin tarihlerine, üçüncü sütunda bu defterlerin her birinde yer alan mukâtaayla ilgili toplam belge sayısına, sonraki sütunlarda ise bu belgelerin konulara göre dağılımına yer verilmiştir. Bu tabloda İSAM, İBB Kültür AŞ. ve Medipol Üniversitesi ortaklığıyla neşredilen 16. ve 17. yüzyıla ait 46 adet şer'iyye sicil defteri yer almakta olup bu defterlerden mukâtaayla ilgili tespit edilen toplam belge sayısı 393'tür.